

Hvitt eller fargelagt

Av Anine Nelson Flaaten

To gipstak fra 1600-tallet vil være noe av det første som møter publikum i Norsk Folkemuseums store nye utstilling «TIDSROM 1600–1914». De to gipstakene, «De syv dyder» og «De fire verdensdeler», befinner seg i utstillingsbygningen «Bybygg», som har vært midlertidig stengt siden 1990-tallet.

Gipstaket «De syv dyder» fra ca. 1650 etter at det ble hvitkalket på nytt. Foto: Haakon Harriss / Norsk Folkemuseum

Det ene gipstaket, «De syv dyder», kom fra Dronningens gate 15 i Oslo og er datert til ca. 1650. Taket viser dydene som ga folk en moralsk rettesnor i livet. Det andre gipstaket, «De fire verdensdeler», kom fra Kongens gate 5 i Oslo og er datert til 1662. Dette taket representerer verden slik den var forstått og så ut for europeere og nordmenn på 1600-tallet.

Gipstakene er i dag hvite, noe de også var da de kom til Norsk Folkemuseum tidlig på 1900-tallet. Da takene ble renset våren 2018, ble det imidlertid avdekket spor av farger som tyder på at de to gipstakene opprinnelig var polykrome. I Det norske håndverks historie fra 1936 skrev Reidar Kjellberg og Hilmar Stigum at det i siste halvdel av 1600-årene «var blitt mote å ha hvite tak med figurer og dekorasjoner i gips». Dette tilsier at det lenge må ha foreligget en forestilling om at slike tak skulle være hvite. Avdekkingen av fargesporene forteller imidlertid en annen historie, og i sin nye utstilling ønsker Norsk Folkemuseum å viderefremme kunnskapen om at gipstak slett ikke alltid var hvite på 1600-tallet. Det oppsto en spennende problematikk som ble ivrig diskutert ved museet: Var det mulig å finne ut hvordan takene opprinnelig så ut, og hva skulle museet i tilfelle gjøre med takene – fargelegge dem eller beholde dem hvite?

Spor etter farger

Fargesporene i gipstakene ble avdekket da takene ble rengjort og klargjort for utstilling. På bildet er to av museets objektkonservatorer i gang med å rense «De fire verdensdeler» fra 1662. Foto: Cecilie Thue / Norsk Folkemuseum

Høsten 2018 var jeg studentpraktikant i Kulturhistorisk seksjon ved Norsk Folkemuseum, og i den anledning fikk jeg følge deler av diskusjonen vedrørende gipstakene. Jeg deltok blant annet på et møte der Niels Gerhard Johansen, som er malerikonservator ved Norsk Folkemuseum, la frem foreløpige resultater fra undersøkelser av «De fire verdensdeler». Han hadde funnet i alt fire malingslag, hvorav de to innerste kun fremsto som fragmenter, mens de to ytterste var heldekkende. Dette

betydde at de to ytterste lagene var påført etter montering på museet. Det innerste laget fremsto med ulike kulører – en olivengrønn, en lys gulbrun og en mørkere olivengrønn farge. Fargesporene var imidlertid svake og ble kun funnet på enkelte av takets elementer. De var dermed ikke gode nok til å gi et fullstendig grunnlag for ny oppmaling. Sporene ble så sendt til England for videre analyse. Til å begynne med hadde det vært det stor begeistring for å male gipstakene, men den la seg etter hvert som det ble klart at det ikke var mulig å si noe sikkert om takenes opprinnelige fargesetting.

Ulike alternative løsninger for hva som kunne gjøres med gipstakene ble diskutert. Det første alternativet var å beholde takene hvite. Begrunnelsen var at spredte og svake fargespor ville gjøre det nærmest umulig å avgjøre hvilke farger de ulike elementene opprinnelig hadde hatt og at de mange detaljene i takene ville gjøre det vanskelig å male i farger. Dermed ville det være lett å tåle feil, og en fargelegging ville bli mer å anse som en konstruksjon enn en rekonstruksjon av opprinnelige farger. Dessuten har takene antakelig vært hvitt siden 1700-tallet, og altså fremstått slik gjennom mesteparten av sin historie.

Et annet alternativ som ble foreslått, var å male medaljongene med verdensdelene og dydene. Det finnes forbilder for fargesetting i andre samtidige tak, blant annet et tak på Skoklosters slott i Sverige. Taket, som trolig ble Ferdigstilt i 1664, er ikke bare det mest dekorerte, men også det eneste av slottets sytten stukktak som er fargelagt. I likhet med det ene taket ved Norsk Folkemuseum, er dette taket dekorert med figurer som representerer verdensdelene Asia, Amerika, Afrika og Europa. Dette var et vanlig motiv i 1600-tallets innredninger. Figurene i taket på Skoklosters slott er malt i farger, mens resten av taket er malt i hvitt og gull. En innvending mot å bruke dette taket som forbilde, var at det er uvisst om taket på Skoklosters slott, som ble konserverert på 1960/70-tallet, har beholdt sine originale farger.

Kungssalen på Skoklosters slott i Sverige. Gipstaket som forestiller de fire verdensdeler er utført av Hans Zauch i 1663–1664. Kilde: Wikimedia.

Foto: Holger Ellgaard / CC BY-SA 3.0

Verdensdelen Amerika slik den fremtrer i farger i taket i Kungssalen på Skoklosters slott. Kilde: Wikimedia. Foto: Holger Ellgaard / CC BY-SA 3.0

Et tredje alternativ var å fargelegge detaljer som har spor av farger i tilsvarende farger, mens resten beholdes hvitt. Det ble imidlertid innvendt at dette ville gi et fragmentert og ganske rotete inntrykk. At takene dessuten aldri har fremstått slik, var nok et argument som talte mot å velge dette alternativet.

Et siste alternativ gikk ut på at bilder av taket fargelegges og vises via en digital skjerm som vil være tilgjengelig for publikum i utstillingssalen. I den nye utstillingen skal gjenstandshistorier bli utdypet gjennom digitale virkemidler. Dette vil gjøre det mulig å vise hva museet har avdekket av farger og hvordan taket en gang kan ha sett ut. De fargelagte bildene vil dermed danne en slående kontrast til de hvite takene. Etter å ha foretatt en vurdering, besluttet museet at takene beholdes hvite, men at fargene blir en del av formidlingen.

Fargerik fortid

I en «Broget Fortid» skriver Cecilie Brøns, forsker ved Ny Carlsberg Glyptotek i København, at polykromi betyr «mangefarvethed» og henviser i sammenheng med antikk skulptur til det – for mange overraskende – forhold at de hvite marmorstatuene som vi ofte forbinder med antikken, opprinnelig var fargelagte. Hun er med i en forskningssatsning om bemaling og annen polykromi på antikk skulptur iverksatt på Glyptoteket i 2006. Forskningen har inntil videre fort til en stor særutstilling om emnet i 2014 samt en rekke vitenskapelige publikasjoner.

Brøns uttaler at et viktig aspekt av polykromiforskningen er formidling til det øvrige forskningsmiljø så vel som til den brede offentlighet. Rekonstruksjoner kan brukes til dette formålet – det er ikke noe som kommuniserer farger bedre enn fargene selv, ifølge Brøns. Rekonstruksjonene omfatter akvareller, bemalte trykk, bemalte kopier i gips og marmor samt to- og tredimensjonale digitale rekonstruksjoner. Brøns understreker at hvert format har sine fordeler og ulemper, og avhenger selvsagt av om formidlingen skjer i form av f.eks. en publikasjon eller en utstilling. Hun påpeker at det er dyrt og tidkrevende å utføre en-til-en rekonstruksjoner siden disse helst skal utføres i marmor og bemales med korrekte pigmenter og bindemidler, mens digitale rekonstruksjoner kan utføres hurtigere og justeres både underveis og i ettertid.

Selv om ikke alle de beskrevne «formatene» er like anvendelige eller gjennomførbare når det gjelder gipstakene ved Norsk Folkemuseum – å lage bemalte kopier er nok for eksempel bedre egnet for mindre gjenstander enn for tak – er forskningsprosjektet interessant fordi det viser hvordan et museum kan formidle at objekter har vært polykrome uten at originalene berøres. Ved å velge løsningen som går ut på å vise fargelagte bilder av takene via en skjerm i utstillingslokalet, mens takene beholdes hvite, oppnår museet nettopp dette målet – publikum vil få «oppleve» hvordan takene en gang kan ha sett ut, mens takene får være i fred.

Sammenlignet med de fire verdensdelene i Kungssalen på Skoklosters slott har Norsk Folkemuseums tak flere detaljer, slik vi ser i fremstillingene av Amerika. Uten sikre fargespor er det ikke mulig å bestemme hvilke farger Kungssalenenes fjarpryd, de to papegøyene og andre detaljer en gang kan ha hatt. Foto: Haakon Harriss / Norsk Folkemuseum

Gjenskape fortiden?

Diskusjonen om hva som skulle gjøres med gipstakene ved Norsk Folkemuseum, kan sees i lys av en mer generell diskusjon om autentisitet og bevaring. I Kunsten å bevare skriver Arne Lie Christensen: «Opplevelsen av at noe er «ekte» og noe er «falskt» er dypt forankret i den moderne kulturen, og ikke minst i vernearbeidet.» Ifølge ham uttrykker fascinasjonen over kulturminner et ønske om å ta vare på noe «uberørt». Det samme sier Morten Bing i «Wesselsgate 15: Autentisitet og fortelling»: «Med autentisk forstås gjerne fullt ut ekte og pålitelig – noe som i prinsippet er et uoppnåelig ideal når det dreier seg om levninger fra fortida.» Både Christensen og Bing påpeker at det er et nødvendig og nyttig utgangspunkt å operere med et differensiert autentisitetsbegrep, altså å skille mellom materiell, prosessuell og visuell autentisitet. For eksempel skriver Christensen at visuell autentisitet innebærer at en bygning kan oppfattes som autentisk dersom den har samme utseende som opprinnelig, selv om det dreier seg om en kopi. Siden analysene som ble foretatt av gipstakene ved Norsk Folkemuseum ikke ga svar på hvordan takene har sett ut, er det imidlertid umulig å gjenskape deres tidligere utseende. En fargelegging basert på dette fragmentariske grunnlaget ville være vanskelig å forsvare og ville kunne vilde publikum.

Ved å beholde gipstakene hvite, og å gjøre fargene til en del av formidlingen, ivaretar museet sin rolle for det valte publikum. Til tross for at gipstakene ikke males i farger, kan museet gjennom ulike formidlingsverktøy få frem at takene ikke alltid har fremstått slik de gjør i dag.

Litteratur og kilder

Bing, Morten 2014: «Wessels gate 15: Autentisitet og fortelling». Festskrift til Lars Roede. Byminner, Tidsskrift for Oslo Museum 2014/2/3: 56–67.

Brøns, Cecilie 2018: «En Broget Fortid: antikk polykromi på Ny Carlsberg Glyptotek». Carlsbergfondets Årsskrift (2018): 48–53. https://issuu.com/carlsbergfondet/docs/aarskrift_2018?e=30996217/62297578.

Christensen, Arne Lie 2011: Kunsten å bevare: om kulturminnevern og fortidsinteresse i Norge. Oslo: Pax Forlag.

Glyptoteket, «Forskning.» Lest 05.12.2018. <https://www.glyptoteket.dk/om-museet/forskning/>.

Kjellberg, Reidar og Stigum, Hilmar 1936: Det norske håndverks historie fra senmiddelalderen til nyere tid. Oslo: Grøndahl & Søn.

Norsk Folkemuseum. «Gipstaket «De fire verdensdeler» – Tak formidler historie.» Publisert 26.04.2018. <https://norskfolkemuseum.no/gipstaket-de-fire-verdensdeler>.

Norsk Folkemuseum. «TidsRom 1600–1914.» Lest 18.09.2019. <https://norskfolkemuseum.no/tidsrom>.

Skoklosters slott. «Kungssalen.» Lest 11.12.2018. <http://skoklosterslott.se/sv/kungssalen>.

Telste, Kari 2017. «De syv dyder – historien om et stukktak». Museumsbulletinennr. 84, 1/2017: 28–33. <https://dms-cf-04.dimu.org/file/032ynUDSp4YT>.

Telste, Kari 2015. «Verden i Christiania – et stukktak fra 1662». Museumsbulletinennr. 79, 3/2015: 36–40. <https://dms-cf-01.dimu.org/file/0331vyFIL2Sg>.

Anine Nelson Flaaten har mastergrad i Museologi og kulturarvstudier og er juniorekspert, Blomqvist. Hun var høsten 2018 studentpraktikant på TIDSROM-prosjektet, Norsk Folkemuseum.

Den digitale MUSEUMSBulletinen 2020
Nr. 92 © Norsk Folkemuseum 2020 ISSN 1592-3672

